

วารสาร การบริหารท้องถิ่น Local Administration Journal

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2561)

Vol. 11 No. 1 (January - March 2018)

ISSN 1906-103X

Scenario and Strategic Alternatives for the Enhancement of Learning Organization towards a Knowledge-Based Society

Chanthana Udom

Phairoj Butchiwan

Nongnooch Pailoonrattananon

Faculty of Management Science, Pranakhon Rajabhat University

Harin Sachdev

Faculty of Environment and Resource Studies, Mahidol University

Phrapalad Somchai Damnoen

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Received: July 20, 2017

Accepted: September 20, 2017

Abstract

This study aimed to analyze scenario and strategic alternatives of the Rattanakosin Group of Rajabhat Universities for building a learning organization towards a knowledge-based society. The study focused on various choices faced by the universities and on achieving a collective vision of a positive future through learning enhancement and adaptation. The scenario and strategic alternatives derived from this study serve as a potential driving mechanism for achieving better administration, learning, and adaption, and for cultivating innovation and a knowledge-based society.

Keywords: Adaptive organization, alternative strategy, scenario

ทัศนภาพและทางเลือกยุทธศาสตร์การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่สังคมความรู้

จันทนา อุดม

ไพโรจน์ บุตรชีวิน

นางนุช ไพบูลย์รัตนานนท์

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

हरिन सजदेय

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พระปลัดสมชาย ดำเนิน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้รับบทความ: 20 กรกฎาคม 2560

ตอบรับตีพิมพ์: 20 กันยายน 2560

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทัศนภาพ และทางเลือกยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์ โดยแนวทางการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างชุดทางเลือกการตัดสินใจของสถาบันอุดมศึกษา บนฐานคิดการค้นหาความเป็นไปได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน การยกระดับการเรียนรู้ และการปรับตัวในอนาคตของสถาบันอุดมศึกษา ทัศนภาพและทางเลือกยุทธศาสตร์ที่ได้จากการศึกษาวเคราะห์เปรียบเสมือนการสร้างกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการที่จำเป็น และมีประสิทธิภาพในการเติมเต็มนวัตกรรมทางความคิด การยกระดับการเรียนรู้ และแนวทางการปรับตัวขององค์กร ประกอบกับเพื่อเป็นแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งสังคม กับการขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้

คำสำคัญ: การปรับตัวขององค์กร ทางเลือกยุทธศาสตร์ ทัศนภาพ

บทนำ

นับแต่ทศวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน การศึกษาของนักพัฒนาองค์กรมีความเห็นว่า การกำหนดแนวคิด และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัวขององค์กร ควรกำหนดฐานคิดใหม่ด้วยการคิดกระบวนการ เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ของปัจจัยการเรียนรู้ การสร้างทักษะองค์กรอย่างองค์รวม (Checkland & Scholes, 1999) ประกอบกับการสังเคราะห์ทัศนภาพ ด้วยฐานคิดการพัฒนา สมมติฐานการปรับตัวระยะยาวภายใต้บริบท แวดล้อมและแรงขับเคลื่อนที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารระยะยาว (Beers, 2005; Schwartz, 2003) ซึ่งวิธีการศึกษาดังกล่าวจำเป็นต้องมีการบูรณาการข้ามศาสตร์ต่อแนวคิด องค์กร สังคม ปัจจัยแวดล้อม ซึ่งองค์กรจำเป็นในการสร้างระบบการเรียนรู้ และการปรับตัวจากบริบท และปัจจัยแวดล้อมผลกระทบต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร (Scholz & Marks, 2001; Scholz & Binder, 2003)

การสร้างความสามารถในการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษา คือ การยกระดับคุณภาพการบริหาร จัดการในองค์กร ทั้งด้านสังคม การเรียน การสอน จำเป็นต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาเป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้มากกว่าองค์กรประเภทอื่น ๆ (Lassey, 1998) ที่ครอบคลุมในเรื่องของการวิเคราะห์โครงสร้าง องค์กร (Corporate structure) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการ บุคลากรสายสนับสนุนส่งเสริม อย่างต่อเนื่อง (Davis and Delay, 2008) ประกอบกับเพื่อให้สถาบันการศึกษาสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม ที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Hoy & Miskel, 2001) ความเข้าใจในการบริหารโครงสร้างการจัดการ ประกอบกับการสังเคราะห์ทัศนภาพ (scenario) ยุทธศาสตร์แห่งอนาคต (foresight strategy) กระบวนการพัฒนาองค์กรควรต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาภาวะผู้นำ การบริหารจัดการ โครงสร้าง และยุทธศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ การสร้างนวัตกรรม การศึกษา เพื่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน การพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และความสามารถในการแก้ปัญหาต่อการ ครอบงำ และการครองงาน (Maneeroung et al., 2016) โดยการใช้ศักยภาพของตนเองเข้าคลี่คลายและ จัดการปัญหาได้ด้วยตนเองภายใต้ความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์กรภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ (Tarawut, Petcharak & tekhanmag, 2017)

การปรับตัวเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นกระบวนการวิเคราะห์มุมมองทางศักยภาพ (capability perspective) ขององค์กรซึ่งขึ้นกับสมรรถภาพในการสังเคราะห์องค์กรเชิงนามธรรม (normative perspective) เพื่อป้องกันความเสี่ยง ความล้มเหลวการเรียนรู้ และระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนอาจใช้ เวลานาน ทั้งนี้เนื่องมาจากองค์กรแต่ละองค์กรมีวัฒนธรรมองค์กร (organization culture) ที่แตกต่างกัน ขณะที่การพยายามเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้อย่างสิ้นเชิงย่อมทำได้ยากและใช้เวลานานในการพัฒนาองค์กร อีกทั้งยังเสนอว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้คือ การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของคนทำงานบนพื้นฐาน ของการเรียนรู้ในลักษณะมุ่งอนาคต มีเอกลักษณ์แห่งตน ภูมิคุ้มกันตน การเปิดรับข่าวสาร และปทัสฐานทาง สังคม (Sitsira-at, 2017)

จากความสำคัญข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดเป้าหมายการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์จากมุมมอง ภาวะวิสัยและอัตวิสัย (objective and subjective view) โดยศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มและปัจจัยบริบท สังคมโลก และสังคมไทยที่ส่งผลต่อสภาวะการณ์การปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษา ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เช่น

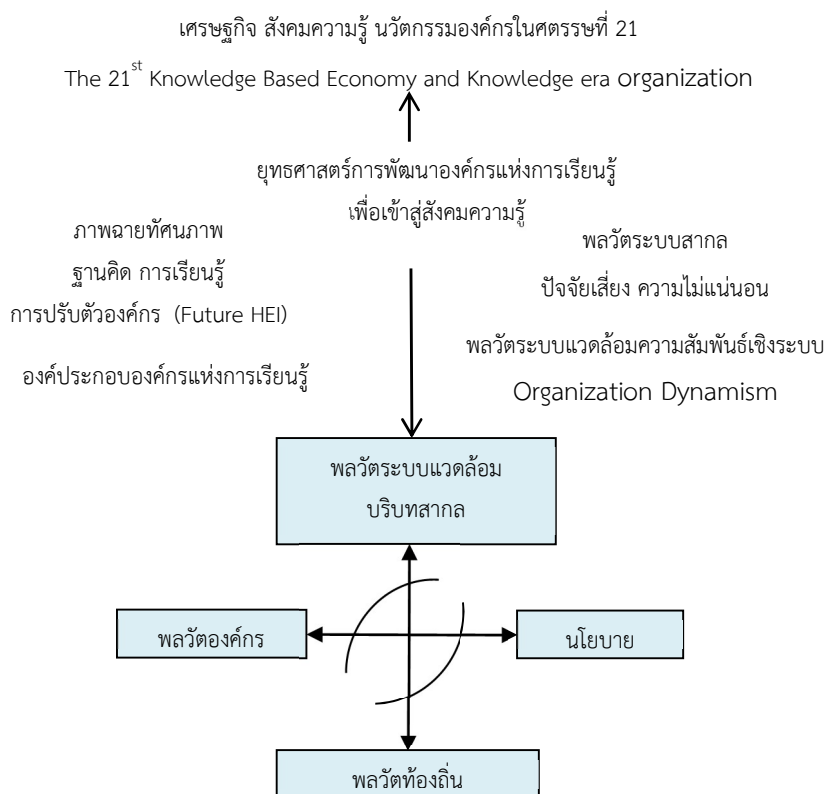
เศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม ภูมิปัญญาสังคม เพื่อเสนอภาพฉาย หรือทัศนภาพการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษาไทยในอนาคตที่พึงประสงค์สู่การเทียบเคียง การวิเคราะห์ ประเมินทางเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการเรียนรู้ และการปรับตัวสู่สังคมความรู้ของ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ทัศนภาพและทางเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนสังคม ความรู้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์

กรอบแนวคิดวิธีการศึกษา

การศึกษาประเมินทัศนภาพ และทางเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการเรียนรู้ได้กำหนดกรอบ แนวคิดการศึกษานำมาคิดการบูรณาการข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์ทัศนภาพกับผลการศึกษาค้นคว้าประกอบ ด้านปัจจัยการเรียนรู้ขององค์กร คุณลักษณะและมิติทางวัฒนธรรมและประสิทธิภาพองค์กร การวิเคราะห์ปัจจัย แวดล้อมเชิงระบบ ประกอบกับการทบทวนวรรณกรรม มีกรอบแนวคิด ปรากฏดังภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

จากภาพที่ 1 กรอบแนวคิด กำหนดขั้นตอนการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดวิธีการศึกษานำมาคิดการบูรณาการข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์ทัศนภาพกับผลการศึกษาองค์ประกอบด้านปัจจัยการเรียนรู้ขององค์กร คุณลักษณะ และมิติทางวัฒนธรรมและประสิทธิผลองค์กร การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมเชิงระบบ ตลอดจนการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ทัศนภาพ หรือภาพฉายอนาคตขององค์กรกับการกำหนดทางเลือกยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อการขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้ เป็นการนำผลการศึกษาประเมินด้านการเรียนรู้ และการปรับตัวขององค์กรในประเด็นต่าง ๆ เช่น องค์ประกอบด้านปัจจัยการเรียนรู้ขององค์กร คุณลักษณะ และมิติทางวัฒนธรรมและประสิทธิผลองค์กร การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมเชิงระบบ ประกอบกับการทบทวนวรรณกรรม ข้อมูลเชิงประยุกต์ กรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศกับความเชื่อมโยงด้านพลวัตระบบแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และการปรับตัวขององค์กรในการขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้

ขั้นตอนที่ 2 คำถามทัศนภาพ: การกำหนดคำถามทัศนภาพ (scenario question) มีเป้าหมายเพื่อกำหนดกรอบแนวทางสร้างทัศนภาพและทางเลือกยุทธศาสตร์การเรียนรู้และการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษา โดยการศึกษาได้กำหนดคำถามทัศนภาพไว้ดังนี้

“อะไรคือทางเลือกยุทธศาสตร์ (Strategic Pivot) ของมหาวิทยาลัยในอนาคต (3 ทศวรรษ) ที่สามารถนำมาเป็นกลไกการเรียนรู้และการปรับตัวขององค์กรเพื่อการขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้ภายใต้เงื่อนไขพลวัตการเปลี่ยนแปลงระบบแวดล้อมและสภาพแวดล้อมขององค์กร?”

ขั้นตอนที่ 3 ตระกาศทัศนภาพ: การกำหนดตระกาศทัศนภาพ เพื่อเป็นพื้นฐานการอธิบายถึงทิศทางแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านพหุสังคม หรือการปรับตัวในอนาคตของสังคมไทย จากความเสี่ยง และความไม่แน่นอน (critical uncertainties) แรงขับเคลื่อนด้านพลวัตระบบแวดล้อมสังคมในบริบทสากลและมีอิทธิพลต่อการสร้างทิศทางการเรียนรู้และการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษา โดยการกำหนดตระกาศทัศนภาพมีเป้าหมายเพื่อเป็นแนวทางการสร้างเรื่องเล่า หรือภาพฉายทัศนภาพ

ขั้นตอนที่ 4 มิติทัศนภาพ: มิติหรือแกนทัศนภาพเป็นขั้นตอนการกำหนดประเด็นความแตกต่างกับพลวัตความไม่แน่นอนกับความสำคัญ และทิศทางการบรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยกำหนดความแตกต่างออกเป็น 2 มิติ หรือแกนทัศนภาพเพื่ออธิบายทางเลือกในการพัฒนายุทธศาสตร์องค์กร ซึ่งประกอบด้วย 1) มิติปฐมภูมิ (แกนทัศนภาพแนวนอน – the primary or horizontal axis) 2) มิติทุติยภูมิ (แกนทัศนภาพแนวตั้ง – the secondary or vertical axis)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการบูรณาการศาสตร์ (Integrated sciences) ในลักษณะกรณีศึกษาเชิงลึกการศึกษาทัศนภาพ เพื่อเสนอภาพฉาย และทางเลือกยุทธศาสตร์ หรือทัศนภาพการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษาไทยในอนาคตที่พึงประสงค์ สู่การเทียบเคียงการวิเคราะห์ ประเมินทางเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาการเรียนรู้และการขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์ โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการศึกษาดังนี้

กลุ่มตัวอย่างการศึกษา กำหนดเป็น 2 กลุ่มหลัก 1) กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามกำหนดเป็นบุคลากรที่ปฏิบัติงานที่อยู่ในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ จำนวน 312 คน และ 2) กลุ่มตัวอย่าง

การสัมภาษณ์เชิงลึกกำหนดเป็นผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย คณะ และหน่วยงานของแต่ละหน่วยการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 5 คน

เครื่องมือและแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) แบบสอบถามด้านองค์ประกอบและปัจจัยการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ คุณลักษณะและมีวัฒนธรรม และประสิทธิผลองค์กร และ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับทางเลือกยุทธศาสตร์องค์กรกับแนวทางการปรับตัวขององค์กรสู่สังคมความรู้ ภายใต้พลวัตระบบแวดล้อมสังคม เช่น เศรษฐกิจ การเมือง กฎ ข้อบังคับ การเปลี่ยนแปลงทางพหุสังคมวัฒนธรรม สังคม นวัตกรรมและเทคโนโลยี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาสังคม ตลอดจนข้อบังคับกฎระเบียบโลก (การพัฒนาอย่างยั่งยืน)

การวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา

1. ศึกษาวิเคราะห์ทัศนภาพ และประเมินทางเลือกยุทธศาสตร์ ตามแนวทางของ Schwartz (2003); van der Heijden (1996) และกระบวนการวิธีศึกษาด้านมิติหรือแกนทัศนภาพเป็นขั้นตอนการกำหนดประเด็นความแตกต่างกับพลวัตความไม่แน่นอน (unity of diversity: Rosado, 1999)

2. การอภิปรายผลการศึกษา ประกอบด้วย ฉายภาพจินตนาการ การพัฒนายุทธศาสตร์องค์กร สถาบันอุดมศึกษาในอนาคต (30 ปี) ที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมโลก และสังคมไทย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และรูปแบบยุทธศาสตร์ ทิศทางการบริหารจัดการในสภาพการณ์ปัจจุบันกับทิศทางการปรับตัวการเรียนรู้ของสถาบันอุดมศึกษาของสังคม กับการเทียบเคียงกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ กับทางเลือกการปรับตัวสู่อนาคตที่ปรารถนา (desired future) อนาคตที่เป็นไปได้ (Possible Futures) อนาคตที่อาจจะเป็นได้ (Probable Futures) และอนาคตที่ต้องการ (Desired Futures)

ผลการวิจัย และการอภิปรายผล

การวิเคราะห์ทัศนภาพเป็นกระบวนการสร้างทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้ในอนาคต (possible future)

จากพลวัตระบบสังคมของแรงขับเคลื่อนสภาพแวดล้อมองค์กร และองค์ประกอบพื้นฐานการบริหารจัดการในสภาพการณ์ปัจจุบันกับทิศทางการเรียนรู้ และการปรับตัวในอนาคตที่ปรารถนา (desired future) โดยการกำหนดทางเลือกของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อให้มั่นใจว่าจะสามารถดำเนินการภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม ด้วยการนำผลการศึกษามาวิเคราะห์เชิงทฤษฎีเพื่อให้เกิดคุณูปการต่อการสร้างองค์ความรู้ แสดงได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ทศนภาพและทางเลือกยุทธศาสตร์

ทศนภาพ A: อินทรีย์ปีกหัก (Icarus paradox)

ตรรกะทศนภาพ: ตรรกะทศนภาพนี้อธิบายถึงการเรียนรู้และการพัฒนายุทธศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษา อยู่ภายใต้มิติการพัฒนาและแข่งขันภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การขับเคลื่อนสังคมความรู้ บนฐานการแข่งขันทางเศรษฐกิจในบริบทสากล โดยที่ในอนาคตแม้ว่าการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวมีแนวโน้มส่งเสริมสร้างความเสมอภาคการพัฒนานวัตกรรมสังคมความรู้และมีผลกระทบเชิงบวกกับสังคมไทยในระยะยาวกับการเรียนรู้ขององค์กร ขณะเดียวกันอาจมีความเสี่ยงและความไม่แน่นอนจากภาวะการแข่งขันเชิงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม การครอบครองความเป็นเจ้าของนวัตกรรมทางความคิด เทคโนโลยี แม้ว่าในสามทศวรรษหน้าสถาบันอุดมศึกษาจะมีความพยายามวางแผนอย่างระมัดระวังเพื่อเปลี่ยนทิศทางการเน้นการสะสมองค์ความรู้และนวัตกรรมจัดการขององค์กร ขณะที่ทิศทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนายังมีข้อจำกัด หรือความคลุมเครือ การสนับสนุนภายใต้การควบคุม กำกับ หรือผู้ให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรจากองค์กรหลักของภาครัฐ ซึ่งขาดความเข้าใจการส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์กรเพื่อการขับเคลื่อนองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพให้กับสาธารณะชนในวงกว้าง

ภาพฉายทศนภาพ: ภาพฉายทศนภาพนี้ แสดงให้เห็นว่าในสภาพการณ์ปัจจุบันและอนาคตสถาบันอุดมศึกษาตกอยู่ในห้วงของการแข่งขันภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้กว่าสามทศวรรษที่ผ่านมาสถาบันอุดมศึกษาเร่งพัฒนาองค์กรในลักษณะการแข่งขันเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้น (market demand – supply driven management) ยุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษามักลอกแบบ (รูปแบบการศึกษาเนื้อหาทางวิชาการ การวิจัย) จากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม ขณะที่ในอนาคตฐานคิดการเรียนรู้และการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาของกลุ่มประเทศเกิดใหม่ (BRIC countries) อาจเป็นตัวแทนทางความคิดให้กับสังคมไทย อย่างไรก็ตามการกำหนดยุทธศาสตร์และโครงสร้างสถาบันอุดมศึกษาที่ผ่านมาไม่ได้เอื้อต่อการยกระดับการปรับตัวการเรียนรู้ขององค์กรกับพลวัตสังคมความรู้ในบริบทสากล (the 21st Knowledge Era)

ภาพฉายของทัศนภาพนี้ยังอธิบายถึงการติดกับทางความคิด การกำหนดเป้าหมาย มาตรฐานและประสิทธิภาพการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาไม่เท่าทันกับการปรับตัวของกระแสสังคมความรู้ในอนาคต การปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษาเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยเศรษฐกิจขององค์กร การแข่งขันกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษาตนเองที่ไม่ตอบโจทย์การพัฒนาสังคม หรือเพียงเพื่อตอบสนองการสร้างค่านิยม “ปริญญา” ของคนในสังคม การพัฒนาอุปมาดังพญาอินทรีที่พยายามสูงขึ้นเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด

ในอนาคตความเข้มข้นรูปแบบการกำหนดทิศทางการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาจากองค์กร หน่วยงานภาครัฐ มีแนวโน้มถูกปล่อยปละละเลย ไร้ทิศทาง หรือขาดความเข้าใจเชิงลึกการพัฒนาสังคมความรู้ การสนับสนุน และการอุดหนุนทางการเงินจากภาครัฐ ทำให้องค์กรขาดแรงจูงใจการยกระดับการเรียนรู้ และการปรับตัวที่เชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการ และเป็นประโยชน์กับสังคมอย่างแท้จริง การกำหนดรูปแบบ การเรียนรู้และการบริหารจัดการของสถาบันอุดมศึกษาในภาพฉายทัศนภาพนี้เสมือน “อินทรีปีกหัก (Icarus paradox)” การบริหารจัดการขององค์กรสู่การยกระดับการเรียนรู้ของสังคมไร้ทิศทาง และไม่ตอบสนองกับกระแสเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรมกระแสหลัก และสังคมความรู้ในบริบทโลกที่เชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศอย่างแท้จริง

ทัศนภาพ B: เหยี่ยวถลาลม (Hawks Sky High)

ตรรกะทัศนภาพ: ตรรกะทัศนภาพนี้อธิบายถึงการเรียนรู้และการพัฒนายุทธศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษา เป็นความท้าทายการสร้างทิศทางการเรียนรู้ และการปรับตัวขององค์กรภายใต้มิติความไม่แน่นอนและความเสี่ยง (risk and uncertainty) การค้นหาองค์ประกอบการเรียนรู้ และการปรับตัวจากสภาพแวดล้อมในมิติต่าง ๆ ขององค์กรต่อพลวัตการพัฒนาในบริบทสากล ทางเลือกการพัฒนาการเรียนรู้ การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการขององค์กร เพื่อหล่อหลอมการจัดการฐานคิด (knowledge platform) การบูรณาการพลวัตระบบแวดล้อมในบริบทสากลกับทิศทางการขับเคลื่อนสังคมความรู้ในอนาคตสู่นวัตกรรมทางความคิดและการบริหารจัดการเชิงประจักษ์ขององค์กร (Blending of global high-tech development and organization high-tech ideas driven) การเรียนรู้ขององค์กรที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ภาพฉายทัศนภาพ: ภาพฉายทัศนภาพนี้ ชี้ให้เห็นถึงโอกาสการปรับตัวการเรียนรู้จากพลวัตสังคมความรู้ในบริบทสากล (the 21st Knowledge Era) ของสถาบันอุดมศึกษา การทบทวน วิเคราะห์และทำความเข้าใจทิศทางการปรับตัวขององค์กร อุปมาเสมือนนกเหยี่ยวที่เป็นผู้เฝ้ามอง ทำความเข้าใจและสร้างทางเลือกการพัฒนาฐานคิดพลวัตการเรียนรู้ขององค์กร (Organization dynamic learning) สู่ระดับภูมิภาคและระดับสากล (Inter-nationalized HEI) การยกระดับและเปลี่ยนค่านิยมการเรียนรู้ของสถาบันอุดมศึกษาจากภาพลักษณ์สถาบันอุดมศึกษาจาก “อุตสาหกรรมปริญญา” สู่ “บริษัท ความรู้”

ทัศนภาพ C: นางนวลเหินลม (Scenario C: Cheerful Seagull)

ตรรกะทัศนภาพ: ตรรกะทัศนภาพนี้อธิบายถึง มิติ และรูปแบบการเรียนรู้ของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเป็นตัวแทนทางความคิดการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ โดยถือว่า สถาบันอุดมศึกษาเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาสังคม มิติการเรียนรู้ และการปรับตัวขององค์กรคือ การให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ต่อรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยที่ยึดโยงกับการพัฒนาสังคมความรู้ ในองค์กรรวม การพัฒนารูปแบบ และกลไกการบริหารจัดการสู่การเป็นสถาบันมีอาชีพที่เชื่อถือได้และเป็น สถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของสังคม (elite institution) สร้างเป้าหมายการปรับตัวการบริหารจัดการภายใต้ การกำกับของรัฐ สู่การเป็นองค์กรที่เข้าใจทิศทางการบริหารจัดการที่ตอบสนองต่อพลวัตระบบแวดล้อมสังคม การเป็นองค์กรที่สามารถขึ้นนำทางความคิดการขับเคลื่อนสังคมความรู้

ภาพฉายทัศนภาพ: ภาพฉายทัศนภาพนี้ อธิบายถึงการปรับเป้าหมายสถาบันอุดมศึกษา การออกแบบการเรียนรู้ขององค์กรที่เอื้อประโยชน์ต่อการสร้างทิศทางการเรียนรู้ และยกระดับค่านิยมสังคม โดยรวม (social values) การเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สร้างความเข้าใจ และตระหนักต่อการปรับตัวของบัณฑิต และสังคมสู่การพัฒนาในศตวรรษที่ 21 รูปแบบการเรียนรู้ และการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษาถือว่าเป็นระบบ หนึ่งของสังคม ความสามารถในการบรรลุถึงเป้าหมายการพัฒนาองค์กร ภายใต้ข้อจำกัดทางทรัพยากรทิศทางการ บริหารจัดการที่เป็นอยู่ในสภาพการณ์ปัจจุบัน ทิศทางการเรียนรู้ และการพัฒนาองค์กรควรอยู่บนพื้นฐานแนวคิด วิธีการสู่เป้าหมาย (means toward ends) ควบคู่กับการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนานวัตกรรมทางความคิดของ องค์กรและของสังคม การสร้างเครือข่าย (network) กับหน่วยงาน ภาคเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรมภาคประชาชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ (วิทยาศาสตร์ สังคม ปรัชญา และวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม) ที่สอดคล้องกับ พลวัตสังคมความรู้ในบริบทสากลและภาคส่วนการพัฒนาสังคม เช่น ภาคอุตสาหกรรม การเกษตร การท่องเที่ยว พลังงาน เทคโนโลยี

ภาพฉายทัศนภาพนี้ เปรียบเสมือนการค้นหา และยกระดับพัฒนาพลวัตการเรียนรู้ของ สถาบันอุดมศึกษา (HEI dynamic learning) กับการส่งเสริมทุนทางความคิดเพื่อผลักดันฐานเศรษฐกิจ สังคม ความรู้ที่สอดคล้องกับกับภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม เช่น ภาคการเกษตร อุตสาหกรรม การบริการ ในระดับ ท้องถิ่นและระดับชาติ อุปมาดังฝูงนกนางนวลที่มีอุดมการณ์เพื่อถ่ายทอดให้นกนางนวลตัวอื่น ๆ ได้พยายามสร้าง ความสำเร็จจากการบิน ไม่เพียงเพื่อตัวเองแต่เพื่อกลุ่มและสังคมโดยรวม มีการสร้างจินตนาการ กำหนดเป้าหมาย และแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่มีการประสานงานและสร้างความร่วมมือของนกทุกตัวอย่างต่อเนื่อง โดยสถาบันอุดมศึกษา สามารถนำมาเทียบเคียงกับการสร้างภาพฉายทัศนภาพขององค์กร การกำหนดเป้าหมายและการพัฒนา ยุทธศาสตร์ การทำความเข้าใจพลวัตระบบ คำนึงถึงความยืดหยุ่นและผลกระทบ (impacts) กับปัจจัยที่ถือว่าเป็น จุดเปลี่ยนเกมส์ (game changer) ด้วยการวิเคราะห์ ค้นหาจุดคานงัด (leverage point) องค์กร ประกอบการ เรียนรู้ในมิติต่าง ๆ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการเรียนรู้ขององค์กรจากระบบแวดล้อมและเครือข่ายทางสังคม

ทัศนภาพ D: นกฮูกมุ่งมั่น (Scenario D: Vigorous Owls)

ตรรกะทัศนภาพ: ตรรกะทัศนภาพนี้อธิบายถึง ในอนาคตมิติการเรียนรู้และการปรับตัวของ สถาบันอุดมศึกษาในระยะยาวจะยังคงได้รับแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎข้อบังคับของภาครัฐ

ทั้งด้านทรัพยากร เงินทุนการบริหารจัดการ ขณะที่ทิศทางการกำหนดยุทธศาสตร์กลับมีทิศทางตรงข้ามกับการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักในบริบทสากลสู่แนวคิดการขับเคลื่อนที่ตอบสนองและรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนภาคประชาสังคม (Serving Local Communities) หรือการกำหนดทิศทางและเป้าหมายการเรียนรู้ และการปรับตัวขององค์กรบนเหตุผลการยกระดับการพัฒนาภูมิสังคม

ภาพฉายทัศน์ภาพ: ภาพฉายทัศน์ภาพนี้ อธิบายว่าการปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษาภายใต้การกำกับของภาครัฐ (เงินอุดหนุน กฎระเบียบ) แรงขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง (key drivers of change) เป็นการกำหนดทิศทางและเป้าหมายการเรียนรู้ขององค์กรควรให้ความสำคัญกับการยกระดับทุนทางสังคม การเป็นมหาวิทยาลัยแห่งท้องถิ่นและหุ้นส่วนกับภาคประชาสังคม การผลักดันวิสาหกิจชุมชน บนฐานคิดเศรษฐกิจ-สังคม ความรู้โดยภาพฉายกระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนายุทธศาสตร์องค์กร อุปมาเสมือนการเรียนรู้ของนกยูงที่มีคุณลักษณะเด่นคือ มีความฉลาดรอบรู้และความคิดสร้างสรรค์ เติบโตด้วยความคิดแปลกใหม่ เข้าใจสถานการณ์มีความยืดหยุ่นรูปแบบการปรับตัวต่อสถานการณ์เทียบเคียงกับสถาบันอุดมศึกษามองความสำคัญกับความสัมพันธ์และหาทางออกที่สนองต่อเป้าหมายของการพัฒนาในบริบทสากลและท้องถิ่น

ภาพฉายทัศน์ภาพแสดงให้เห็นว่า ในอนาคตสถาบันอุดมศึกษาควรพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ขององค์กร บนฐานคิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการบนพื้นฐานภูมิปัญญาสังคมท้องถิ่นและสากล ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนองค์กรควรส่งเสริมความร่วมมือของสังคมต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงในบริบทสากล และการเข้าสู่สังคมความรู้ สร้างความร่วมมือขององค์กรกรณีที่มีความเสี่ยงจากการสนับสนุนด้านทรัพยากรจากหน่วยงานภาครัฐ อีกทั้งการกำหนดบทบาทขององค์กรที่เชื่อมโยงกับนโยบายการศึกษาที่สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือทางสังคมมากขึ้น (fostering social cohesion)

สรุป

การศึกษาวเคราะห์ทัศน์ภาพ และทางเลือกยุทธศาสตร์เป็นการเติมเต็มทางนวัตกรรมทางความคิด ยกระดับการเรียนรู้ และแนวทางการปรับตัวขององค์กร ประกอบกับเพื่อเป็นแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งสังคม (Society of Organization) กับการขับเคลื่อนพัฒนาสังคมความรู้ โดยทัศน์ภาพและทางเลือกยุทธศาสตร์เปรียบเสมือนการสร้างกลไกการขับเคลื่อนและการบริหารจัดการที่จำเป็นและมีประสิทธิภาพขององค์กร โดยแนวทางการศึกษาให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างชุดทางเลือกการตัดสินใจของสถาบันอุดมศึกษา (choices faced by HEI) บนฐานคิดการค้นหาคำเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ กัน การยกระดับการเรียนรู้และการปรับตัวในอนาคตของสถาบันอุดมศึกษา (generate a collective vision of a positive future)

จากผลการวิเคราะห์ทัศน์ภาพ และการกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนรู้ขององค์กรกับแนวทางการผลักดันสังคมความรู้นั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านการสังเคราะห์ยุทธศาสตร์เสนอว่า ข้อค้นพบของคณะผู้วิจัยด้านกระบวนการสร้างภาพฉายยุทธศาสตร์ ไม่ได้หมายความว่าถึงความสมบูรณ์ในการนำผลการศึกษาไปประยุกต์ในเชิงปฏิบัติต่อสภาพการณ์ปัจจุบันและอนาคตขององค์กร โดยแนวทางการประยุกต์ผลการศึกษาที่เหมาะสมคือ การแสดงถึงความเชื่อมโยง (connectivity) ยุทธศาสตร์การพัฒนางานองค์กรมีความสำคัญเท่ากับการกำหนดขอบเขตการบริหาร

จัดการ การนึกเห็นภาพ (image perceived) แห่งการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษากับภาคส่วนการพัฒนาสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างกลไกการขับเคลื่อน การบริหารจัดการที่จำเป็น และมีประสิทธิภาพของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มรัตนโกสินทร์กับการยกระดับการเรียนรู้ และแนวทางการปรับตัวกับการพัฒนานวัตกรรมแห่งสังคมในการขับเคลื่อนพัฒนาสู่สังคมความรู้ ไว่ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และปฏิบัติการ

ผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย ควรตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับการนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ ระหว่างหน่วยงาน องค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเป้าหมายการศึกษาวิจัยนี้ (มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์) ที่ยังอยู่ภายใต้การบริหารจัดการและการกำกับจากภาครัฐโดยที่ปัจจัยสำเร็จของการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนางานองค์กรจะประกอบด้วยปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่

1. มาตรฐาน นโยบายของหน่วยงานกำกับอาจกำหนด หรือบ่งบอกถึงวิธีการที่องค์กรสามารถนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติภายใต้สาระและเงื่อนไขเฉพาะอย่างไร
2. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ขององค์กร การสื่อสารทำความเข้าใจต่อเป้าหมายกับแนวทางการนำยุทธศาสตร์และองค์ประกอบการเรียนรู้ขององค์กร เป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะทำให้เกิดความชัดเจนกับสาระของยุทธศาสตร์
3. การนำทางเลือกยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ ผู้บริหารควรมีการพิจารณาองค์ประกอบสำคัญต่าง ๆ ขององค์กรย่อยภายใต้การกำกับดูแล เช่น โครงสร้าง ทัศนคติของบุคลากร วัฒนธรรม และความสัมพันธ์บทบาทหน้าที่ขององค์กรในภาพรวม และระหว่างบุคคลในองค์กร
4. ความสำเร็จการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนางานองค์กร จะมีปัจจัยแปรผันกับความสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขทางการบริหารจัดการ ปัจจัยสนับสนุนต่อเป้าหมายการเรียนรู้และการปรับตัวจากสมาชิกองค์กร ค่านิยม วัฒนธรรมภาวะผู้นำองค์กร
5. การกำหนดยุทธศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับการนำไปปฏิบัติ รวมทั้งความสัมพันธ์ของยุทธศาสตร์และเป้าหมายแผนการพัฒนารูปแบบการปรับตัวการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในระดับปัจเจก องค์กรย่อยภายใต้การกำกับกับการเรียนรู้ในภาพรวมระดับมหาวิทยาลัย
6. การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนางานองค์กร อาจขึ้นกับปัจจัยหลักอื่น ๆ เช่น ความพอเพียงของทรัพยากร) คุณลักษณะหรือมิติทางวัฒนธรรม การตอบสนองต่อพลวัตแวดล้อมสังคม ความเหมาะสมหรือความสอดคล้องกับเป้าหมายทางสังคม อีกทั้งยังครอบคลุมการกำหนดคุณค่า (values) เฉพาะด้านของมหาวิทยาลัย เช่น การเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาต่อยอดในอนาคต (Future research approach) วิธีการศึกษาการสร้างภาพฉาย (4 ทศนภาพ) และผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์กับการศึกษาองค์กรอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับ

สถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาศาสตร์เพื่อขับเคลื่อนสู่สังคมความรู้ เช่น องค์กรหรือหน่วยงานการส่งเสริมการพัฒนาสังคมของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวิณั สิริศิริอรธร. (2560). การศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนิยมไทยในนักศึกษา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(1), 28 – 40.
- ธนภูมิ ธารวสุ ศิริชัย เพชรรักษ์ และกาสัก เตชะชั้นหมาก. (2560). รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 10(1), 34 – 52.
- วาสนา มะณีเรือง, จันทร์คม์ ภูติอริยวัฒน์, ราชนัย บุญธิมา และ จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ (2559). รูปแบบการพัฒนาครูเก่งครูดีของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4(2), 260 – 278.
- Beer, S. (2004). *Diagnosing the system for organizations companion volume to Brain of the firm and the heart of enterprise*. Chichester: Wiley.
- Checkland, P., & Scholes, J. (1999). *Soft systems methodology: A 30-year retrospective; and, Systems thinking, systems practice*. Chichester: John Wiley.
- Davis, D. & Daley, B. J. (2008). The learning Organization and its Dimensions as Key Factors in Firms' Performance. *Human. Resource Development International*, 11(1), 51–66.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2001). *Educational administration: Theory, research, and practice* (6th ed.). Boston: McGraw Hill.
- Lassey, P. (1998). *Developing a learning organization*. London: Kogan Page.
- Scholz, R.W. & Binder, C.R. (2003), The Human-Environment, Institute for Human-Environment Systems, Swiss Federal Institute of Technology, Zurich.
- Scholz, R.W. & Marks, D. (2001), "Learning about transdisciplinarity where are we? Where have we been? Where should we go?", in Thompson Klein, J., Grossenbacher-Mansuy, W., Ha'berli, R., Bill, A., Scholz, R.W. and Welti, M. (Eds), *Transdisciplinarity: Joint Problem-solving among Science, Technology and Society. An Effective Way for Managing Complexity*, Birkha'user, Basel, pp. 236-52.

Translated Thai References

- Maneeroung, W. et al. (2016). Model of Smart Teacher Development in Basic Education. *Journal of MCU Peace studies*, 4(2), 260 – 278. (In Thai)
- Sitsira-at, S. (2017). A Study of Psychosocial Factors Related to Thai-Valued Behavior of Undergraduate Students, *Journal of MCU Peace studies*, 5(1), 28 – 40. (In Thai)

Tarawut, T., Petcharak, S., & Tekhanmag, K. (2017). Communal and Societal Strengthening Model Based on the Sufficiency Economy Philosophy: A Case Study of Suphan Buri Province, *Local Administration Journal*, 10(1), 34 – 52. (In Thai)